

Непша О.В., Кондратенко А.І.

КРАЄЗНАВЧЕ ЗНАЧЕННЯ ТУРИСТСЬКИХ ПОХОДІВ НА ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ

Завдання сучасного вчителя географії - виховувати в учнів національно-патріотичну свідомість, краєзнавчий підхід до розуміння складних взаємозв'язків у системі природолюдина.

У цьому значна роль належить краєзнавчим походам у природу рідного краю. Такі походи дають багатий місцевий матеріал, який є базовим фундаментом формування в учнів фізико-географічних уявлень і понять.

Успіх будь-якого походу значною мірою залежить від її організаційної підготовки. У підготовці виділяють три етапи: підготовчий, польовий і камеральний. Підготовчий період включає ознайомлення з програмою і методикою того чи іншого виду краєзнавчих досліджень, вивчення природних умов території маршруту за літературними і картографічними джерелами, підготовці обладнання і спорядження, навчання розбивати бівуак, ставити палатку, розпалювати вогнище, готувати їжу, надавати першу медичну допомогу тощо. Учасники походу дістають конкретні завдання відповідно до їх обов'язків.

Камеральний етап обов'язковий для успішного завершення походу. На цьому етапі підбивають підсумки, оформляють зібрані геологічні зразки гірських порід, польові щоденники, складають фотоальбоми, звіти, креслять плани, схеми, які будуть використані в навчальній роботі на уроках, під час проведення географічних вечорів та на засіданнях екологічного та географічного гуртків.

Зазвичай походи проводяться в період з квітня по вересень в теплу пору року. Серед навчального року це одно-, дводенні походи в околицях міста та району, а під час канікул - тривалі, багатоденні екскурсії маршрутами своєї області.

Мелітопольський район Запорізької області є визначним в наявності цікавих об'єктів живої та неживої природи, які відносяться до об'єктів природно-заповідного фонду України.

Ми пропонуємо провести односторонній туристський краєзнавчо-пізнавальний похід за наступним маршрутом м. Мелітополь- с. Семенівка, смт. Мирне, с. Терпіння- м. Мелітополь.

Мета створення маршруту: краєзнавчо-пізнавальне. Під час туристського походу проводиться вивчення природи і всіх її елементів в їх взаємному зв'язку, взаємообумовленості і взаємодії; природних і антропогенних процесів; історико-культурної спадщини минулого району.

У поході відпрацьовуються і закріплюються вміння та навички похідного життя, перевіряється фізичне загартування. У завдання походу входить також і активний відпочинок.

Тип маршруту: культурно-пізнавальний.

Категорія відвідувачів: школярі середнього та старшого шкільного віку, інші категорії туристів.

Характер маршруту: маршрут має кільцевий характер, протяжність – 27 км, середня тривалість проходження з врахуванням зупинок – 1 день, спосіб пересування - велосипедний. На маршруті передбачається 3 стоянки для спостережень, відпочинку та харчування.

Сезонність: маршрут розрахований на відвідування у теплий період року. Загалом придатний для проходження у квітні-вересні.

На протязі маршруту туристи також попутно знайомляться з природними ландшафтами Мелітопольського краю, як-то яружна система на північно-східній околиці с. Терпіння, заплава р. Молочної, долина Пра-Молочної річки, історичні пам'ятки в смт. Мирне - Храм Віри, Надії, Любові та матері Софії Запорізької єпархії УПЦ, с. Семенівка – Храм архангела Михаїла Запорізької єпархії УПЦ, в с. Терпіння - Свято-Покровський храм, Карпушин будинок (роки будівництва 1910-1914), в смт. Мирне – Музей Національного історико-археологічного заповідника Кам'яна могила».

Перший об'єкт дослідження на маршруті – геологічна пам'ятка природи

загальнодержавного значення «Кам'яна могила над р. Молочна» поблизу смт. Мирне. Рік створення 1963 рік. Площа складає 15 га. Геологічна пам'ятка входить до Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна могила».

Кам'яна могила представляє собою накопичення біля 3000 плит різної величини висотою до 12 м. Що стосується гіпотез утворення Кам'яної могили то їх існує багато. Зупинимось на більш достовірній за результатами досліджень геологів. Під час першого відвідування Кам'яної Могили у 2003 р., у зв'язку з ревізійним обстеженням геологічних пам'яток природи території діяльності КП «Південукргеологія», перше, що кинулося в очі, це надзвичайна схожість пісковиків з подібними їм утвореннями у с. Таромському, розташованому на північ від м. Дніпропетровська. У ярах, що розчленовують правий високий берег Дніпра, ерозією розкрито розріз пісків середньоновопетрівської підсвіти (N₁ пр), на різних рівнях якого спорадично зустрічаються великі брили буро-жовтих кварцитовидних пісковиків, які не відрізнити від кам'яногомільських. Виходячи з того, що розріз неогену у межах розташування пагорбу «Кам'яна Могила» виключно піщаний, а піски ці формувалися в той же віковий інтервал, що і таромські (23,8–13,6 млн. років), тобто впродовж нижнього середнього міоцену), логічно припустити що і таромські і кам'яногомільські пісковики — наслідок одного і того ж процесу діагенезу, що відбувався в аналогічних умовах та впродовж зазначеного часового інтервалу. Зазвичай при зануренні і діагенезі осадів відбувається:

- змінення, розчинення та механічне ущільнення структури зерен;
- ріст (а іноді і розчинення) у поровому просторі осаджених з розчину мінералів цементу[1, с.69-74].

Указом Президента України №815 від 10.09.2008 р. історико-археологічному заповіднику «Кам'яна могила» було присвоєно статус Національного.

Наступний об'єкт відвідування на маршруті - парк садово-паркового мистецтва місцевого значення «Цілющі джерела». Рік заснування 1999. Площа 3 га. На території парку знаходиться ще один об'єкт ПЗФ - ботанічна пам'ятка природи місцевого значення – «Дуб Патріарх» (вік дуба 450 років). Рік заповідання 1999.

В адміністративному відношенні район Терпінівських джерел знаходиться у центральній частині с. Терпіння і являє собою природні витoki підземних вод безнапірного сарматського водоносного горизонту, приуроченого до відкладів нижньонеогенового періоду (N₁), в орогідрографічному відношенні - на схилі заплави ріки Молочної, яка розкриває осадові відклади на глибину 30-45, а подекуди і більше метрів оголюючи осадові відклади гірських порід, в геоструктурному відношенні відноситься до Причорноморської западини і її артезіанського басейну. Розташовані Терпінівські джерела в частині села на пагорбі висотою 45 м над рівнем моря, навколо створено затишний парк. На вершині гори з гірських порід, що виходять на поверхню б'ють 5 джерел з холодною водою.

Ключова вода стікає між каменями у невеличке природне озерце. Нині територія навколо ключів оголошена заповідною і має назву «Цілющі ключі», тому що за деякими даними вода має цілющі властивості через присутність іонів срібла. Існуючі історичні відомості говорять про те, що коли антропогенний вплив був незначним, води Терпінівських джерел використовувались для забезпечення питних потреб населення. Водоносний горизонт у відкладах середнього та верхньосарматського підрегіоярусів, меотичного та понтичного регіоярусів верхнього міоцену, що живить джерела Терпінівської локалізації (N₁S₂+3 + N₁m + N₁p) поширений у межах всього Причорноморського артезіанського басейну. Водоносний горизонт безнапірний по всій площі розповсюдження. Глибина залягання статичного рівня коливається від 29,0 до 66,10 м, абсолютні відмітки рівнів встановлюються на позначках від - 5,0 до +38,8 м. На даній території відмічається регіональне підвищення рівнів підземних вод [2, с.45-48].

Під час екскурсії на об'єкт природно-заповідного фонду після з'ясування характеру місцевості, її геологічної будови можна поставити перед учнями такі запитання: «Звідки витікає джерело (з антропогенових відкладів чи корінних порід)? Що на це вказує?

Пластовий чи тріщинуватий, низхідний чи висхідний, ким і коли споруджений каптаж? Які його розміри (глибина, діаметр)? Яка температура води біля поверхні? Які є мінеральні відклади (вохра, нальоти, грязі, напливи)?» З'ясування цих питань сприяє вивченню гідрогеологічних умов джерел.

Під час походів в природу учні ознайомлюються з місцевою географією, а це полегшує вивчення далеких географічних об'єктів. Учні під час походів збирають різні зразки гірських порід, записують необхідні дані. Все це становитиме навчальний фонд географічного кабінету або музею школи.

Під час і походів учні набувають практичних і дослідницьких навичок. У цілому ж підвищується інтерес до географії як науки, на уроках ці учні завжди активні, особливо коли вивчають навчальну дисципліну «Географія Запорізької області».

Пізнавально-красознавче значення походів у природу вельми велике. Ми їх розглядаємо як складову і невід'ємну частину шкільного курсу географії. Використання красознавчого матеріалу у викладанні географії дає вчителю широкі можливості конкретизувати і формувати в учнів складні географічні поняття і уявлення.

Джерела та література

1. Манюк В.В. «Кам'яна Могила» в Україні: геологічна та археологічна спадщина світового значення//Вісник Національного науково-природничого музею, 2012, № 10. –С.69-74

2. Прохорова Л.А., Мішук А.Ю. Гідрологічні параметри мінеральних джерел Терпінівської локалізації (с. Терпіння, Мелітопольській район)// Історико-географічний дискурс проблем геосфери: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 16 травня 2016 р.: зб. наук. праць/за ред. Л.М. Даценко. – Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. - С.45-48.